

מתן סמים משכרים לחולה מסוכן

הרב אביגדור נבנצל

שאלה: האם מותר לתת לחולה הסובל יסורים קשים סמים משכרים (נרקוטיקה, כגון מורפיום וכיוצ"ב), אם ידוע שהם מחלישים את התנגדות הגוף למחלה ומקרבים את קיצו של החולה?

תשובה: כבר הורה זקן כבוד אדמו"ר הגרש"ז אויערבך שליט"א להיתרא, ודברי תורה אין צריכים חיזוק. ובס"ד ברצוני רק לשנות פרק זה, ולבררו עד מקום שידי מגעת.

לצורך עיני זה נניח שאסור להרוג חולה אנוש בידיים, כדי למנוע ממנו ייסורים, והדיון שלפנינו הוא רק אם יש הבדל בין הריגה פעילה לבין מתן הסמים הנזכרים.

גרסינן במס' שבת (קכ, ב): ואבדתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לה' אלקיכם — עשייה הוא דאסור, גרמא שרי וכו'. לא תעשה כל מלאכה — עשייה הוא דאסור, גרמא שרי. ויש לעיין אם דרשה זו שייכת רק במקום שכתוב בתורה לשון עשייה, או אף בשאר איסורים גדרש כך, כגון לא תבשל גדי בחלב אמו — בישול הוא דאסור, גרמא מותר, וכיוצ"ב. ונראה לכאורה דכן הוא בכל האיסורים, והראיה, שהצריכה הגמרא ריבוי מיוחד לאסור גרמא בהטלת מום בקדושים (בכורות, לד, א). וכן מקשה הגמרא (ב"ב, א): והא גרמא הוא, משמע דסברא פשוטה היא דגרמא אינה כמעשה. אכן תירוץ הגמרא שם — זאת אומרת גרמא בנויקין אסור — צריך ביאור, ויש לומר דהיינו מדרבנן, כמו שגם לגבי שבת יש אוסרים גרם מלאכה מדרבנן. ועוד יש לומר דאיסור זה הוא מדין ואהבת לרעך כמוך, דהא לעצמו אינו רוצה שיויקו, אף לא על ידי גרמא, ואם כן הוא הדין לחברו. ולפי זה ודאי גם גרם רציחה יהא אסור מדרבנן, או מדין ואהבת לרעך כמוך. אי נמי, גרמא בנויקין אסור מק"ו, מדחייבה תורה השבת אבדה, וגרמה ברציחה מדין השבת גופו, או מדין לא תעמוד על דם רעך.

אולם הרמב"ם (רוצה, ג, ב) כתב על הגורם מיתה לחברו דעוון הריגה בידו וחייב מיתה לשמים. ונראה לכאורה דהוא בכלל לא תרצה, ולא נתמעט אלא ממיתה בית-דין. אך הרמב"ם השווה זה למאבד עצמו לדעת, ויש לדון בו אם הוא בגדר רוצח ממש. עוד צ"ע אם נניח שהוא בכלל לא תרצה, מגלן שאינו בכלל מכה איש ומת מות יומת. ואולי ילפינן איסור גרם מיתה מדאסרה תורה אפילו הוצאת זרע לבטלה וחייבה על זה מיתה בידי שמים, אך יש אומרים שאיסור זה אינו אלא מדרבנן, ואחרים אומרים שאיסור זה הוא רק באיש ולא באשה. עוד יש להעיר מהרמב"ם (מלכים, ט, ד), דבן נח שהרג בגרמא — נהרג. ואם כן צריך לומר דלישראל לכל הפחות הוא איסור דאורייתא,

דליכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור. ואי הוצאת זרע לבטלה לישראל אסור מדאורייתא — גיחא, דיש לומר דאף בן נח מוזהר על זה, מדנענש דור המבול על עברה זו (ולשיטת ר"ת תלוי אם בן נח מצווה בפריה ורביה).

והנראה פשוט בזה, דלא שייך לדרוש עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי אלא במקום שהקפידה התורה על העושה, שאו דרשינן דגורם לא נקרא עושה, אבל במקום שהקפדת התורה על הנעשה — אף גרמא אסורה. הלכך הואיל וחסה התורה על ממונם של ישראל, וק"ו על גופם, וק"ו על נפשם — לא שייך כלל למימר דגרמא בנוזיקין, או בחבלה, או במיתה — מותר. (וקושיית הגמרא בב"ב, כב, ב — צ"ב). אכן לגבי חיוב ממון, או מלקות, או מיתה — הדרינן לכללא דגורם אינו בכלל עושה. וגראה דדרשה זו לא נאמרה במצוות בני-נח, ולכן חייב הוא גם בגרמא. ומטעם זה נראה להסביר שדבר שאינו מתכוון אף לרוב הפוסקים הסבורים שבכל התורה מותר, מכל מקום בנוזיקין וכיצ"ב אסור. וכן מתעסק — אפילו להסוברים שבכל התורה מותר, בנוזיקין וכיצ"ב — אסור. והואיל ובדבר שאינו מתכוון ובמתעסק הוא עושה ולא גורם, אין כאן פטור בדיעבד, אלא בנוזיקים משלם ובמיתה גולה.

והנה הרשב"א (ב"ק, כב, ב, ד"ה עבד) כתב דלר' יוחנן דאית ליה אשו משום חציו — המדליק את הגדיש ועבד כפות בתוכו — פטור מלשלם, משום רודף. ומוכת לכאורה מדבריו, דלריש-לקיש דאשו משום ממונו — אין כאן פטור משום רודף. וצ"ע מאחר דהוה בכלל רצח — דהא אף לר"ל גרם הוא — מגלן דלא ניתן להצילו בנפשו. וגראה משום דהצלת הנרדף בנפשו היא מדין חיוב מיתה דרוצח (מדבעינן בגמ' סנהדרין, עב, ב, למימר דאינו נהרג בשבת ואינו נהרג אלא בסייף אי לאו דרבי קרא) אלא דשאר חייבי מיתות אין נהרגים אלא לאחר מעשה ובעדה ועדים והתראה וזונו, וכאן לא צריך כל זה, אבל מכל מקום מעשה בעינו, דבגרמא ליכא חיוב מיתה כלל.

אך תמוה לענ"ד מאי שנא מדליק את הגדיש ממסור, דמבואר בגמרא (ב"ק, קיז, א) דנהרג, ואפילו אינו רודף אלא למסור ממון ישראל ביד עכו"ם. וצריך לומר דגדר גדרו חכמים בפני המסורות, דהא פשיטא דהרודף לגזול ממון חברו או לאבדו אינו נהרג, ואין אנו אומרים דכיון דמאבד זה ממונו שוב הרי לפני העכו"ם הוא כמכמר.

אך יש לעיין במעשה רציחה האסורה מדין לא תרצח אולם אין בה חיוב מיתה — אי איתקש לנערה המאורסה או לא. ומדברי הרשב"א נראה לכאורה מוכרח דלא איתקש לענין ניתן להצילו בנפשו. ומעתה נראה לכאורה דאף אינו בכלל חיוב מסירת נפשו, דתרווייהו מחד היקשא נפקי, וצ"ע בזה. ואם נכונים הדברים, יש לומר דכשם שאינו חייב לסבול מיתה בשביל להמנע מגרם רציחה — כך אין החולה חייב לסבול יסורים שאין להם קיצבה הקשים ממיתה (עי' כתובות לג, ב), כדי שיימנע הרופא מגרם רציחה. והעירני אדמו"ר הגרשז"א שליט"א, דהאחיעזר פירש דברי הרשב"א באופן אחר.

ובעיקר הדבר, לפע"ד אינו פשוט לדון מתן התרופות הנזכרות כגרם רציחה ולא כרציחה ממש, דהנה גרסינן בגמרא (סנהדרין עח, א): הכוהו עשרה בני אדם זכו' ומת זכו' בזה אחר זה פטורין זכו' בגוסס בידי אדם. והקשו התוספות (שם, ד"ה בגוסס) אותו שעשאו גוסס אמאי פטור, הא רוב גוססין למיתה. ולכאורה קושייתם צריכה באור, נהי דהרוב אומר דימות מחמתו, הא השתא ידעינן דלבסוף לא מת מחמתו אלא מחמת אדם אחר. ונראה דהא בלאו הכי סוף כל אדם למות, אלא דנטבע בו כח לחיות זמן מסויים, והרוצח חייב על שקיצר משך זמן זה. ואין חילוק אם קיצר משבעים שנה לרגע אחד, או שקיצר משבעים שנה לששים שנה. ואם כן, הראשון שעשאו גוסס כבר הוא רוצח, והשני שקיצר גסיסתו — אף הוא רוצח.

ולפי זה, בתרופות הנזכרות המקצרות משך חייו של החולה, שכבר סיבת המוות מקננת בגופו, לכאורה אינן בגדר גרם רציחה אלא בגדר רציחה ממש. ואין זה דומה להסרת המנוע דמבואר ברמ"א (יו"ד, שלט, א) להתיר, דכאן הוא בגוף החולה עצמו.

הלכך בעניי לא ידעתי להסביר דעת אדמו"ר שליט"א, אלא אם כן מתיר אף הריגה בידיים להקל סבל החולה, ועל זה יש לדון בנפרד. שוב שמעתי מאדמו"ר שליט"א, שצירף כסיבה להקל — שאין כל זריקה בפני עצמה מקצרת חיי החולה בהכרח, אלא מבין רבות מתקצרים חייו.